

Міністерство освіти і науки
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики
Кафедра української мови

Дипломна робота
магістра

з теми:

КОНЦЕПТ «ЄВРОПА» В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА

Виконала:
здобувачка 2 року навчання
освітнього ступеня «магістр» групи Ukr1-M22
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Савчук Вікторія Володимирівна

Керівник: Шеремета Н.П., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Рецензент: Мелєкесцева Н.В., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський

2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
 РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТ <i>ЄВРОПА</i> ЯК ОБ’ЄКТ КОГНІТИВНО-ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ	8
1.1. Суть та структура концепту <i>Європа</i>	10
1.2. Концепт <i>Європа</i> в діяхронії українського дискурсу	22
Висновки до Розділу 1.	32
 РОЗДІЛ 2. ФУНКЦІОНАЛЬНО-ТВОРЧЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ <i>ЄВРОПА</i> В СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	36
2.1. Нова <i>Європа</i> : сучасне осмислення концепту	37
2.2. Преса – активант європейської інтеграції	46
Висновки до Розділу 2.	55
 РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТ <i>ЄВРОПА</i> ЯК МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МЕНТАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ.....	57
3.1. Когнітивно-семантична динаміка концепту <i>Європа</i> в українському мовному просторі	58
3.2. Розвивальна спрямованість уроків уроків вивчення будови слова в середній школі.....	71
Висновки до Розділу 3.	74
 ВИСНОВКИ	77
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи магістра безпосередньо пов'язана із сучасними дослідженнями в галузі лінгвістики, які стосуються особливостей мовних репрезентацій складних абстрактних категорій, що становлять фрагмент концептуальної системи світу, особливостей функціонування актуалізованих „європонять”, зокрема в газетно-публіцистичному дискурсі.

Концепт *Європа*, що є об'єктом дослідження, вирізняється з-поміж інших інформаційною складністю, оскільки є ядром багатовимірної концептосфери, місткою абстрактною категорією, а з погляду осмислення цього ментального образу в колективній свідомості українського народу – історично-змінною та суперечливою. Прикметною ознакою цього концепту є й те, що формування його структури найактивніше відбувалося в публіцистиці. Останні роки не тільки актуалізували цей концепт у публіцистичному дискурсі, а й задекларували його як ментальний прообраз майбутнього України, як найважливішу сучасну ідеологему, як образ того, хто може підтримати тебе у важкий час.

Наукове дослідження концепту *Європа* відображає його не тільки як фрагмент картини світу українця, тобто ментального поля нації – результат культурного історичного досвіду нації, а й як елемент “словника ідей”. Тобто концепт *Європа* функціонує не тільки як міфологема і культурема, а й як ідеологема. Вивчення процесу формування ідеї Європи, її особливостей, сучасної стратегії, особливо в період повномасштабної війни, надзвичайно важливе для України. Дихотомія Україна – Європа як одна “з найбільш дискутованих проблем

нашої історіософії і публіцистики” – нарешті має своє логічне розв’язання. Основним творцем і реалізатором цього процесу є преса.

У сучасній науковій літературі тематично близькими є лінгвістичні дослідження концепту “*європейська інтеграція*” на матеріалі зарубіжної публіцистики (Г. Вальчук), а також численні журналістичнознавчі праці, присвячені проблемі європейського вибору України, європейської тематики в українській пресі, допомоги Європи Україні та питання вступу до Євросоюзу.

Різне, часто поверхове, розуміння і тлумачення Європи в українському дискурсі потребує історичного й аналітичного опису розгортання конотацій, семантичних відтінків цього концепту, явищ, пов’язаних з ним в українській політиці та культурі. Преса як “мовне обличчя епохи” віддзеркалює нові параметри Європи як культурно та політично визначального стратегічного чинника розвитку незалежної України.

Такий стан наукової проблеми свідчить про актуальність обраної теми. Актуальність дослідження зумовлена потребою дослідити семантичний і когнітивний аспекти концепту *Європа* в українському газетно-публіцистичному дискурсі. Цей концепт обрано для дослідження з уваги на нові геополітичні реалії на карті світу, а також на новий виток українсько-європейських відносин та з огляду на російсько-українську повномасштабну війну.

Систематизація та аналіз концептів як мовно-культурних одиниць в семантико-когнітивному аспекті, вивчення їх змісту і структури, їх образне осмислення – об’єкт наукового зацікавлення В. Іващенко, Т. Радзієвської, О. Нежевської, Н. Слухай, В. Хлебди та багатьох інших дослідників в Україні та за кордоном. Науковці досліджують різнопланові за сферою функціонування концепти (наприклад,

думка, дума – Т. Космеда, сумління, совість, шлях – Т. Радзівська, добро – Н. Іваненко, водний об'єкт, червоний – С. Мартинек тощо).

Мета роботи – розкрити зміст концепту *Європа* через реконструкцію відповідного концептуального простору на основі мовних засобів його представлення. Це потребує розв'язати такі завдання:

- з'ясувати суть концепту *Європа* як міфологеми, культурами та ідеологеми в загальноєвропейському контексті, розкрити його структуру;
- розкрити концепт *Європа* в історичній ретроспективі в українському науково-публіцистичному дискурсі;
- дослідити сучасне осмислення та інтерпретацію концепту *Європа*;
- виявити основні напрями реалізації концепту *Європа* та показати динаміку його функціонування в сучасній пресі.

Об'єктом є концепт *Європа* в сучасному газетно-публіцистичному дискурсі.

Предмет дослідження становлять мовні засоби вираження концепту *Європа*, виокремлені із загальнокультурного європейського контексту, українських науково-публіцистичних джерел, текстів сучасної преси, структура знань про об'єкт дослідження.

Матеріалом дослідження були публіцистичні праці українських письменників, газетні та журнальні публікації європейської тематики останнього десятиріччя (газети “Молодь України”, “Голос України”, “Літературна Україна”, “День”, “Дзеркало тижня”, інтернет-видання та інші).

Для глибокого аналізу концепту *Європа* було досліджено публіцистичні тексти другої половини XIX сторіччя, коли концепт *Європа* набув поширення в українському дискурсі. У роботі відстежено функціонування концепту *Європа* в текстах відомих українських

публіцистів, письменників середини XIX та XX сторіччя П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, М. Хвильового, деяких текстах діаспорної публіцистики, зокрема в працях Ю. Шевельова, Ю. Липи, І. Багряного, у текстах письменників П. Загребельного, Є. Сверстюка, Д. Павличка, Л. Костенко, О. Пахльовської.

Осмислення Європи як культурно-духовної субстанції виявлено в численних працях Папи Римського Івана Павла II. Такий широкий вибір матеріалу дослідження зумовлений специфікою Європи як абстрактної категорії особливого типу, що актуальна не тільки в геополітичному та соціогуманітарному просторі України, а й усього світу.

Матеріалом для дослідження мовного втілення концепту *Європа* були також енциклопедичні, філологічні (тлумачні, орфографічні) друковані та електронні словники.

Методи дослідження. У дослідженні використано метод концептуального аналізу, що дав змогу окреслити склад концептуальної моделі Європи, виявити її структуротворчі елементи; конкретно-історичний – для виявлення еволюції концепту в українському мовному просторі; аналіз словникових дефініцій, залучення якого допомогло визначити обсяг семантичного поля *Європи* як основи для побудови концептуального простору *Європи* загалом. Для повнішої аргументації висновків використано також контент-аналіз.

Теоретичне і практичне значення роботи. Дослідження поглиблює знання про концепт, концептуальний аналіз, а також конкретно про концепт *Європа*, його український історико-культурний дискурс. Матеріали та висновки роботи можна використати в дослідженні інших концептів, у курсах із лексикології сучасної української мови, у лексикографічній практиці, у шкільному курсі української мови.

Апробація результатів дисертації. Результати магістерської роботи було оприлюднено на всеукраїнській студентській конференції (Кам'янець-Подільський, листопад 2023), на звітних наукових конференціях університету, робота була обговорена на засіданні кафедри української мови в листопаді 2023 р.

ВИСНОВКИ

Вивчення концепту *Європа* в українському публіцистичному дискурсі дало підстави зробити такі загальні висновки.

Дослідження цього складного абстрактного концепту в когнітивно-лінгвістичному аспекті на ґрунті історичних, культурних, мовних репрезентацій розкриває його передусім як ментальну сутність. Концепт *Європа* як ціннісно-семантичне утворення посідає одне з чільних місць у національній картині світу, є важливою одиницею універсуму, оскільки функціонує в різних площинах інформаційного простору як культурема, міфологема, ідеологема.

В українському дискурсі він має свою специфіку функціонування, засвідчує кореляцію між історичними змінами в своєму значенні та еволюцією суспільної свідомості. Активізація концепту *Європа* в українському контексті зумовлена також змінами геополітичного та геокультурного довкілля Європи, доленосними змінами в історії України – відновленням незалежності.

Концепт *Європа* складається з концептів-мінімумів, що моделюють концепт-максимум, взаємодіють поміж собою взаємозумовлюють один одного. Культура, політика, економіка, право, релігія та інші структуротворчі елементи концепту є каркасом, який стягає численні значення в цілісне утворення – концептосферу. Концепт *Європа* в просторово-часовому локусі ілюструє зміни в ієрархії концептів-мінімумів, що наповнювали новим змістом і збагачували концепт-ядро.

Концепт *Європа* має такі сталі чинники: географічний, політичний, економічний, культурний, релігійний. Концепт *Європа* найяскравіше розкрився в траєкторії руху, він спричинився до фазового переходу від географії до політичної географії та визначає конкретний історичний час. Географічне уявлення про Європу сягає міфології, що творить міфічну

концепцію континенту, відображає європейський феномен – бачення Європи-міфу як культурної й ідеологічної моделі та стратегії.

Концепт *Європа* завжди мав політичний зміст, що дає підстави вважати його ідеологемою. Як ідеологема концепт *Європа* – це європейська ідея, об'єднувальні зусилля європейської спільноти, що в конкретні історичні періоди набувала ваги символізму. Ідея Європи означала цілісність, відродження, безпеку, процвітання, свободи, демократію. Концепт *Європа* як сучасна ідеологема набуває особливо чітких ознак у сучасній політичній стратегії України.

Визначальним чинником, який впливає на концепт *Європа* і визначає його динаміку, є культурний чинник. Як культурема *Європа* ґрунтується на колективній пам'яті про спільні основи культури, три джерела: Римську імперію, грецьку філософію і християнство. Культура творить велич Європи, її духовну єдність. Значущими складниками Європи-культуреми є європейські цінності, позитивні складники духовної Європи: зокрема ідеї, філософські системи, наука, винаходи, дослідження, енергія, творчий конфлікт тощо. Більшість тих цінностей сфокусовано в концепції європейської людини як скарбу Європи. Водночас Європа не позбавлена вад і недуг, які заслуговують на критичне осмислення, і це виразно засвідчує мас-медійний дискурс.

Однак саме тлумачення Європи як культурами є стрижнем уявлень про Європу як особливу цивілізаційну спільноту.

Концепт *Європа* конкретизують складники, тотожні з матеріальною оболонкою головного концепту, що доповнюють та описують його в усіх напрямках, як-от: *європейська ідентичність, європейський універсалізм, європоцентризм, європейська свідомість, європейськість, європейська інтеграція*.

Творення концептосфери Європи в загальноєвропейському контексті відбувалося під впливом суспільно-історичних процесів і відповідно до

настанов ментальності. Особливе бачення концепту, його оцінку, інтерпретації засвідчує й український публіцистичний дискурс.

Європу в контексті української національної ідеї та самовизначення української культури вперше актуалізував П. Куліш, було поштовхом до творення концепції Європи серед української інтелігенції середини XIX сторіччя. Подальше розгортання концепту *Європа* відбувалося в культурологічних трактатах І. Нечуя-Левицького, у публіцистиці М. Драгоманова, В. Антоновича, І. Франка, Лесі Українки та інших. Вони розгорнули європейську тему в багатьох ракурсах, і збагатили концепт *Європа* передусім як культурему, розширивши її концептосферу. У їхніх працях було розвинено такі поняття, як *європейська ідея*, *європейський тип*, *європейськість*, *європеїзм* саме в контексті України. Актуалізовано розуміння суті національного та європейського, українство та європейства.

Сьогодні для України актуальним є питання про реінтеграцію України до Європи, що фокусується на взаємсприйнятті обох сторін і відносинах між ними, проблеми з відкриттям України, труднощі діалогу та його перспективи, військової допомоги Україні.

Особливо потужним концептоносієм лексеми *Європа* стала преса незалежної України. Концепт *Європа* відповідно до суспільно-політичних та культурних процесів, які відбулися за дванадцять років, формувався в таких форматах:

1. Ідентифікація української нації з європейськими в контексті історичної пам'яті, культурної належності до Європи.
2. Європейський вибір (намір, поступ, інтеграція).
3. Вироблення стратегії інтеграції України в європейські структури.

Виокремлюємо три періоди актуалізації європейської тематики в пресі незалежної України: 1991–1995, 1995–1998, 1998–2003. У кожний з цих періодів домінантними були відповідно такі тематичні лінії: декларативна, настановна, стратегічна. Розгортання цих тематичних ліній у пресі мало

свою специфіку й зумовлювало характер та змістову структуру журналістських матеріалів.

На розгортання європейської тематики в пресі впливав передусім початок видання. Газети “Молодь України” і “Літературна Україна” додали цю тематику до своїх головних тем і відповідно до історичних подій, пов’язували її з відносинами Україна – Європа. Газета “Голос України” змінювала свою стратегію щодо Європи залежно від позиції Верховної Ради, органом якої вона є. “Дзеркало тижня” і “День”, які виходять відповідно з 1994 і 1996, відразу розгорнули європейську тематику як пріоритетну. Європейська тематика розвивалась відповідно і до характеру видання: “Літературна Україна” зосереджує увагу на культурологічних аспектах, “Молодь України”, “Дзеркало тижня” і “День” більше пишуть про соціальні, політичні, економічні проблеми.

Преса виконує не тільки інформаційно-просвітницьку функцію, вона стала місцем дискусій, проблемних виступів, громадських форумів, що істотно розширило концептосферу Європи в українському контексті.

Дослідження концепту *Європа* в сучасному мовному просторі, передусім у публіцистичному дискурсі, потребувало докладного з’ясування його енциклопедичної вартості як поняття та філологічної вартості як лексеми. Філологічна кодифікація лексеми *Європа* в українських словниках з’являється лише на початку ХХ сторіччя у Словнику української мови Б. Грінченка. Відтоді постійне збільшення обсягу її лексико-семантичного поля ілюструють орфографічні словники та словники іншомовних слів. Динаміка слів з опорною лексемою *Європа* засвідчує збагачення поняттєвої основи і самого ядра. Це розширює концептосферу Європи в усіх напрямках функціонування її концептів-мінімумів – політика, економіка, культура. Лексема *Європа* – потужна словотвірна одиниця для великої кількості лексичних інновацій. Євроназивання охоплює суспільно-політичну, економічну та побутову сфери. Словотвірне поле лексеми *Європа* – відкрита

й чутлива до суспільних змін система завдяки семантичній місткості свого ядра. Функціонально-семантична особливість лексеми *Європа* в тому, що вона належить до слів, семантика яких є своєрідною сполукою денотативного й оцінного компонента. На основі суто мовного концепту виникає концепт-образ, або метафоричний концепт, актуалізуючи ті потенційні елементи, які дають поштовх до формування образу. Метафоризація концепту *Європа* з погляду його глобального виміру відбувалася з опорою і на загальнокультурний міфологічний пласт, і на український національний світогляд. Мовний дискурс засвідчив розлогі метафоричні надбудови, багатий аксіологічний ряд, що виражає різні типи оцінок. Як складник публічного дискурсу, Європа має когнітивне значення, тобто є засобом і свідченням національної інтерпретації світу, об'єктом ментальної географії. З уваги на це, актуалізуються такі архетипи: *Європа-дух*, *Європа-людина*, *Європа-дім*, *Європа-мрія*, *Європа-дорога*, *Європа-шлях*. Зіставність оцінних параметрів концептів *Європа* та *Україна*, засвідчила не тільки відмінність їхнього конотативного поля, а й взаємозв'язок і взаємовплив. Європа й надалі є важливим притягальним концептом для українського соціуму.

Дослідження, результати якого можуть бути використані в теоретичних і практичних курсах на факультетах журналістики, не охоплює повною мірою всіх проблем, пов'язаних із функціонуванням концепту *Європа*.

Вивчення концепту Європа в діяхронному і синхронному аспектах. показало його невичерпну актуальність і перспективність. У діяхронному полі варто було б, на нашу думку, дослідити концепт *Європа* в газетних та журнальних виданнях різних періодів ХХ сторіччя, які виходили в Україні, у журналах „Листи до приятелів”, який виходив в США (за редакцією М. Шлемкевича), „Україна і світ”, який виходив у Канаді (за редакцією М. Колянковського). У синхронному плані перспективними аспектами

подальшого дослідження, на наш погляд, має бути вивчення концепту *Європа* в усіх сучасних засобах масової комунікації. Публіцистичний дискурс є репрезентантом різних груп населення. Особливу увагу варто звернути і на соціолінгвістичні дослідження концепту *Європа*, передусім у молодіжному середовищі, яке найбільше зорієнтоване на Європу.

Потребує глибшого наукового розв'язання і проблема мовної кодифікації лексем *Європа*, *європейський*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів: Місіонер, 2000. – 298 с.
2. Яцимірська М. Творче мислення в психолінгвістичних поняттях і категоріях // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 17–25.
4. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К.: Логос, 2002. – С. 462–470.
6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник. – К.: АртЕк, 1998. – 336 с.
7. Іващенко В. Л. Слово концепт у романських, германських та слов'янських мовах (з історії лексикографічної фіксації) // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К.: Логос, 2002. – С. 189–198.
9. Іваненко Н. В. Когнітивні дослідження концепту добра // Мова і культура. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 136–142.
11. Селіванова Е. Принципи концептуального аналізу // Актуальні
15. Кожевнікова Н. В. Про співвідношення мовознавчих термінів “лексичне значення слова і “концепт” у ракурсі прагматики // Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності. Матеріали всеукраїнської конференції 25-27 січня 1999 року. – Львів: Літопис, 1999. – С. 298–300.
19. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики). – К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. – 392 с.

20. Ужченко Д. В Символ-концепт-компонент фразеологізму // Вісник Харк. ун-ту. Сер. філологічна. – №491. – Харків, 2000. – С. 49–50.
24. Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
25. Андрусів С. Міфологема Європи в сучасній українській свідомості // Сучасність. – 2001. – №2. – С. 110–115.
32. Універсальний словник-енциклопедія. – К.: Ірина, 1999. – 1552 с.
34. Ружмон Д. Європа у грі. Шанс Європи. Відкритий лист до європейців. – Львів: Літопис, 1998. – 274 с.
35. Parker W. Is Russia in Europe? The Geographical Viewpoint. Цит. за: Дейвіс Норман. Європа. Історія. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
36. Зубрицька М. Дискурс європейськості та його темпорально-просторові виміри у Центрально-Східній Європі // Нова Україна нова Європа: час зближення. – Львів: Літопис, 1997. – С. 11–20.
37. Гриценко О. Світ, Європа і ми // Ї. – 1998. – №13. – С. 24 – 36.
38. Кьонінг Ф. К. Духовні основи Європи // Ї. – 1995. – №1. – С. 8.
39. Ортега-і-Гасет. Бунт мас // Вибрані твори. – К.: Основи. 1994. – 419 с.
40. Europejska wspólnota ducha. – Warszawa: ATK, 1998. – 242 s.
41. Прихода Я. Поняття Європи та європейської інтеграції у концепції Папи Івана Павла II // Збірник праць кафедри української преси. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – Вип. 4–6. – С. 341–350.
42. Дейвіс Норман. Європа. Історія. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
43. Крупницький Б. Історичні основи європеїзму України // Літ.-Наук. Вісник. – Книга 1. – Річник 32. На чужині. – 1848. – Травень. – С. 120–128.
44. Koning Franz kardynal. Duchowe podstawy Europy // Europa i co z tego wynika. – Warszawa: Quantum Sp., 1990. – S. 10–19.

45. Jan Paweł II. Przewówienie do członków Rady Konferencji Episkopstw Europy. 16. IV. 1993 // Europejska wspólnota ducha. – Warszawa, 1998. – S. 209–211.
47. Шпаеман Р. Універсалізм чи європоцентризм // Ї. – 1995. – №1. – С. 18–29.
48. Tomaszewski A. Europa Śródkowa jako odszar kulturowy. – Kraków, 1994. – 240 s.
49. Віганд-Канзакі А. Багатокультурна та інтеркультурна Європа: німецький зразок // Нова Україна: Нова Європа: час зближення. – Львів: Літопис, 1997. – С. 21–25.
50. Кундера М. Трагедія Центральної Європи // Ї. – 1995. – Ч.1. – С. 24–43.
51. Доменак Ж. М. Європа: Виклик культурі // Ї. – 1995. – Ч. 1. – С. 15–24.
52. Деру Сіміч Ліліяна. Європейськість Сходу та Заходу // Ї. – 1998. – Ч. 13. – С. 72–80.
53. Гавел В. Така близька й така далека Європа // День. – 2000. – 1 лип.
54. Borowski A. Powrót Europy. – Kraków: Księgarnia Akademicka, 1999. – 278 s.
55. Цибенко Л. Україна як європейський простір // Нова Україна. Нова Європа: час зближення. – Львів: Літопис, 1997. – С. 157–167.
56. Halbfas W. Europa, India i europeizacja świata // Europa i co z tego wynika. – Warszawa: Quantum Sp., 1990. – S. 253–273.
57. Куліш П. Шукачі щастя / Переклад з рос. І. Миронця – К.: Рух, 1930. – 211 с.

58. Куліш П. До Шевченка // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 1. – 654 с.
59. Пахльовська О. Україна: шлях до Європи... через Константинополь // Сучасність. – 1994. – №1. – 54–68.
60. Прихода Я. Європейська ідея у культурологічних трактатах І. Нечуя-Левицького // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів, 2002. – С. 674–678.
61. Нечуй-Левицький І. Органи російських партій // Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною. – Львів: Каменяр, 1998. – С. 27–63.
62. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною // Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною. – Львів: Каменяр, 1998. – С.127–241.
63. Драгоманов М. Сторінки великого життя // Драгоманов М. Вибране. – К.: Либідь, 1996. – 682 с.
64. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи. (1764-1880) // Драгоманов М. Вибране. – К.: Либідь, 1996. – 682 с.
65. Драгоманов М. Переднє слово до “Громади” // Драгоманов М. Вибране. – К.: Либідь, 1996. – 682 с.
66. Драгоманов М. Шевченко, українофіли й соціалізм // Драгоманов М. Вибране. – К.: Либідь, 1996. – 682 с.
67. Новиченко Л. М. Просвітитель // Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова. – К. Наук. думка, 1991. – С. 8–26.
69. Франко І. *Ukraina irredenta* // Франко І. Мозаїка. – Львів: Каменяр, 2002. – С. 245–262.
70. Франко І. Лист до товариства “Січ” // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 50. – С. 70.

71. Павличко Д. Іван Франко – наше всевидяще око в будущині // Літературна Україна. – 2003. – 25 верес.
72. Сербенська О. Основи мовотворчості журналіста в інтерпретації Івана Франка. – Львів: Ред.-видавн. відділ Львів. ун-ту, 1993. – 112 с.
73. Франко І. До відома панів чехів. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 487–490.
74. Франко І. Задачі і метод історії літератури. – Т. 41. – С. 7–23.
75. Франко І. Тарас Шевченко і його “Заповіт”. – Т. 34. – С. 386–388.
76. Франко І. І ми в Європі. Протест галицьких русинів проти мадярського тисячоліття. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 339–350.
77. Франко І. Передмова [до видання Уільям Шекспір. Гамлет, принц датський. Переклад П. О. Куліша. Львів, 1899]. – Т. 32. – С. 158–170.
78. Франко І. Микола Стороженко. Нарис історії західно-європейських літератур до кінця XVIII в. – Т. 37. – С. 34.
79. Франко І. “Товариш”, письмо літературно-наукове. – Т. 27. – С. 219–220.
80. Франко І. Іван Сергійович Тургенєв. – Т. 26. – С. 293–306.
81. Франко І. Іван Тивонович. Історія заснування “Rutenische revue” у Відні. – Т. 37. – С. 252–254.
82. Франко І. Наше теперішнє положення. – Т. 46. – Кн. 1. – С. 306–322.
83. Франко І. Передмова [до видання “М. Драгоманов. Листи до Ів. Франка і інших. 1881-1886”. Львів, 1906]. – Т. 37. – С. 186–204.
84. Франко І. “Rutenische revue”. – Т. 34. – С. 406–407.
85. Франко І. Від редакції. – Т. 27. – С. 217–218.
86. Франко І. З гостювання у Празі. – Т. 46. – Кн. 2. – С. 228–241.
87. Франко І. Без праці. – Т. 18. – С. 240–305.
89. Білецький О. М. Вороний М. Поезії. – Харків, 1929.

90. Винниченко В. Відродження нації. – Київ; Відень, 1920. – Ч. 3. – 542 с.
91. Прихода Я. Концепт Європа в текстах літературної дискусії 1925-1928 років // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 207–212.
92. Івашко В. Микола Зеров і літературна дискусія (1925–1928) // 20-ті роки: літературні дискусії, полеміки. – К.: Дніпро, 1991. – С. 69–89 (364 с.)
93. Дорошкевич Ол. Ще Слово про Європу (До нової дискусії на стару тему) // Шляхи розвитку української пролетарської культури. Літературна дискусія (1925–1928). – Харків: Укр. робітник, 1928. – С. 121–127 (381 с.)
94. Хвильовий М. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1995. – Т. 2. – 924 с.
95. Юринець В. З нагоди нашої літературної дискусії // Шляхи розвитку української пролетарської культури. Літературна дискусія (1925–1928). – Харків: Укр. робітник, 1928. – С. 185–193 (381 с.)
96. Семенко М. Міркування про те, чим шкідливий український націоналізм для української культури, або чим корисний інтернаціоналізм для неї ж // Шляхи розвитку української пролетарської культури. Літературна дискусія (1925–1928). – Харків: Укр. робітник, 1928. – С. 303–307 (381 с.).
97. Меженко Ю. Європа чи Просвіта? // Шляхи розвитку української пролетарської культури. Літературна дискусія (1925–1928). – Харків: Укр. робітник, 1928. – С. 130– 132 (381 с.).
100. Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1999. – 272 с.
101. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1997. – 446 с.

102. Шерех Ю. Не для дітей // Не для дітей. Літературно-критичні статті та есеї. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – 415 с.
103. Косач Ю. Вільна українська література // МУР. Збірник II. – Мюнхен; Карльсфельд, 1946.
104. Багрянний І. До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби: Доповідь на III з'їзді УРДП // Багрянний І. Публіцистика. – К.: Смолоскип, 1996. – С. 122–142 (854 с.)
105. Багрянний І. Думки про літературу // МУР. Збірник I. – Мюнхен; Карльсфельд, 1946. –
106. Гуменна Докія. Епізод з життя Європи Критської // Арка. – 1948. – Ч. 1. – Січень. – С. 32–36.
107. Шерех Ю. Друга черга. Література. Театр. Ідеології. – Торонто: Сучасність, 1978. – 389 с.
108. Янів С. Психологічні основи окциденталізму. – Мюнхен, 1996. – 206 с.
109. Мельничук Ю. Під чужим порогом. Памфлети, фейлетони, статті. – К.: Дніпро, 1974. – 240 с.
114. Загребельний П. Неложними устами. Статті, есе. – К.: Рад. письменник, 1981. – 479 с.
115. Сверстюк Є. Блудні сини України. – К.: Знання, 1993. – 256 с.
116. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в СРСР. – Нью-Йорк; Торонто; Париж, 1969. – 318 с.
117. Прихода Я. Еволюція концепту Європа // Вісник Львівського університету. Сер. Журналістика. – 2004. – Вип. 24. – С. 409–422.
120. Скуратівський В. Україна – via Європа // Сучасність. – 1996. – Ч. 6. – С. 144–146.
121. Якубов Р. Україна у новій Європі // Сучасність. – 1999. – Ч. 7, 8. – С. 74–78.

122. Пахльовська О. Україна і Європа в 2001: Десятиріччя втрачених можливостей // Сучасність. – 2001. – Ч. 7–8. – С. 78–85.
123. Попович М. Український шлях до об'єднаної Європи // Ї. – 2001. – Ч. 22. – С. 19–35.
124. Андрос Є. На шляху до Європи // Сучасність. – 2002. – Ч.2. – С. 87–91.
130. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних, геополітичних змін. – Харків: Фоліо, 2003. – 559 с.
136. Павличко Д. Українська національна ідея. – К.: КМ Академія, 2002. – 56 с.
137. Гертон Тімоті. У кожного своя Європа // Ї. – 2001. – Ч. 22. – С. 129–139.
138. Кочан М. Нова Європа на порозі третього тисячоліття // Дух і літера. – 2000. – Ч. 5–6. – С. 196–228.
139. Щербак Ю. Україна: Виклик і вибір. Перспективи України в глобалізаційному світі ХХІ ст. – К.: Дух і літера, 2003. – 574 с.
140. Кісь Р. Фінал третього Риму: російська месіянська ідея на зламі тисячоліть. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1998. – 742 с.
141. Шкляр В. Мас-медіа і формування європейського мислення: національний і світовий контекст // Універсум. – 2002. – № 9–10. – С. 29–30.
142. Яковенко Н. Нова Україна на порозі третього тисячоліття // Дух і літера. – 2000. – Ч. 5–6. – С. 196–228.
145. Пахльовська О. Біном “Україна – діаспора” сьогодні: криза і перспектива. – К.: КМ Академія, 2002. – 52 с.
146. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. – К.: КМ Академія, 1999. – 32 с.

169. Прихода Я. Поняття Європи та європейської інтеграції у концепції Папи Івана Павла II // Збірник праць кафедри української преси. – 2001. – Вип. 4–6. – С. 341–350.
177. Шевельов Ю. Україна–Європа–культура–посмішка // Літературна Україна. – 1992. – 5 листоп.
188. Літопис Руський. – К.: Дніпро, 1990. – XVI+591 с.
189. Грінченко Б. Словарь української мови: У 4 т. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1. – 466 с.
190. Chlebda W. Zarys polskiej geografii mentalnej // Przegląd humanistyczny. – 1997. – №3. – S. 81–94.
191. Голоскевич Г. Правописний словник. – Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто; Львів, 1994. – 458 с.
192. Тлумачний словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. 2. – 550 с.
193. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2001. – 1428 с.
194. Орфографічний словник української мови. – К.: Наук. думка, 1975. – 856 с.
195. Орфографічний словник української мови / Уклад.: С. І. Головащук, М. М. Пещак, М. В. Русанівський, О. О. Тараненко. – К.: Довіра, 1994. – 864 с.
196. Орфографічний словник української мови / Уклад. С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: Довіра, 1999. – 898 с.
211. Сербенська О., Волощак М. Актуальні інтерв'ю з мовознавцем. – К.: Видавничий центр Просвіта, 2001. – 204 с.

212. Яцимірська М. Мова засобів масової інформації кінця ХХ століття // Актуальні проблеми журналістики. Збірник наук. праць. – Ужгород, 2001. – С. 485–490.

213. Шаповалова Г. Аббревіація у мові засобів масової інформації // Актуальні проблеми журналістики. Збірник наук. праць. – Ужгород, 2001. – С. 480–485.

214. Стишов О. Особливості розвитку лексичного складу української мови ХХ століття // Мовознавство. – 1999. – №1. – С. 7–21.